

Յ Ա Յ Գ Ա Ծ Ա Ղ Ի Կ

ՍՏՈՒԵՐԱՎԷՊ

(Շար. եւ վերջ)

— «Հալածական մըն եմ: Մուրացիկ մը: Աչքերուս նայէ, ու ըսէ թէ ո՞վ եմ ես»:

— «Դուն ցաւազար մըն ես»:

— «Ճիշդ է այդ: Բայց ըսէ թէ որո՞ւ կը նմանիմ, ու ի՞նչ բան կը յիշեցնէ քեզ իմ հոգիիս»:

— «Դուն նման ես խոնաւ ճամբաներու: Բայց թէ ի՞նչ բան կը յիշեցնես..., անձանօթ ստուեր մըն է քու հոգիդ, եւ դուն անկէ հալածուած մը...»:

— «Ձե՞ս անցնիր այդ ճամբէն, որ քեզ մով պիտի դառնայ պարտէղ, ու պիտի ծաղկի հնդիկ բուրումներով...»:

— «Ես չեմ սիրեր պարտէղները: Բայց ըսէ թէ ո՞վ ես դուն, եւ ինչ կ'ուզես ինձմէ»:

— «Կ'ուզեմ որ ծառադ ընես դիս»:

«Մառանքս իշխանական ծաղում ունին»:

— «Ահա կ'իջնէ գլուխս, քու աչքերուդ առջեւ»:

— «Դուն ոճրագործի աչքեր ունիս: Կը վախնամ անոնցմէ»:

— «Ձեռքիդ տակ դառնուկ կը դառնամ»:

— «Դուն նման ես դառներ հալածող դայլերուն»:

— «Հոգիս լայն գիշեր մըն է»:

— «Ապրէ՛ այդ գիշերով, ու այն ատեն կրնաս դալ ինձի, կը վարժուին աչքերդ խաւարին, ու չես մոլորիր իմ մէջ: Կը հասկնաս, ու չես խորտակիր»:

— «Կորսնցուցած եմ ճամբաս: Ու գիտեմ թէ կորսուեր եմ անոր մէջ»:

— «Խորտակէ՛ արդեւիքը»:

— «Աւերակներ կան ...»:

— Ինկիր անոնց վրայ ու ապաշխարէ: Կը

փրկուիս կամ կը մահանաս»:

— «Դուն կախա՞րդ մըն ես»:

— «Ես ա՛յն եմ, որ քու մէջդ է հիմա»:

Գարշելի՛ ...: Գեղամն ինքն էր այն: Տե՛սաւ որ իր մէջ կը կորսուի: Աչքերը փակ, ինկաւ ինքնահալածանքի: Չկրցաւ գիտնալ թէ ո՞ւր է իր ստուերը: Չշարունակեց:

Ինկաւ մութ ճամբաներուն:

Գեղամը կը կորսուէր Գեղամին մէջ:

Ե.

Ու հիմա ստուերներ, խարուսիկ երազ: Գեղամ ինկաւ խաւարին, ու կորսուեցաւ այնտեղ: Ճամբան զոր լքեց, հեռացաւ: Հեռացան ուրիշ շատ բաներ: Հեռացաւ ինք իրմէ: Հեռացաւ յիշատակէ, ձանձրոյթներէ, ոտեղծագործ տառապանքէ: Ինկաւ ամբոխի հոգեբանութեան: Հալածեց իր անձը, ու չհասաւ անոր: Տեսաւ թափառական հմայքներ, իր հոգիին մէջ: Անոնց վրայ կը դողար աշուներ, նիհա՛ր, դեղնած: Դեղնեցաւ իր խանդավառութիւնն ալ, ու եղաւ թշուառ ողորմելի: Անցորդներ չճանչցան զինքը: Անոր անձը փախեր էր իրմէ:

Գեղամ մնաց առանձին: Ձրաղեցաւ առանձնութեամբ, ու անոր մէջ շինեց իր արքայարանը: Թաղուեցաւ պարապութեան մէջ: Արամեա՛նը յիշեց յաճախ: Անոր բանքը՝ դանդակներու պէս: Ձրաղեցաւ հայհոյութեամբ: Հալածեց իր գիտակցութիւնը ու հոգիին մէջ շինեց ապաստանարան հալածական հոգիի: Ինք հալածական մըն էր: Առանձնացաւ յիմարութիւններու հետ: Յիշողութիւնը լքուեցաւ պատերու տակ, կամ առկախ մնաց իր մտածումին մէջ: Մտածումը բողոքեց ու վտարեց այս անձանօթը: Գեղամ լքեց մտածումն ալ:

Հետացաւ մարդերէն: Ամբոխը քննեց հեռացողի՝ աչքերով: Երկրորդ անգամ ըլլալով զգաց ատելութիւն: Ինկաւ անըմանքի ճանապարհին: Զգաց թէ անոնք օդով կը շնչեն: Թունաւորուեցաւ:

Ու օր մը զգաց անվերադարձի կսկիծը:

Զգաց օտարութիւն: Զգաց մեղկութիւն: Կառնեցաւ հին օրերու փառքին: Զկրցաւ: Ինկաւ իր բարձրութեան: Ինկաւ մութ ճամբաներուն: Գեղամ առաջին անգամ գլխադիր տեսաւ ճակատագիրը: Զհաւատաց աչքերուն: Ու հաւատաց ա՛յն ատեն, երբ ուղեց ապրիլ հին էջեր:

Զկրցաւ ապրիլ:

Ինկաւ մութ ճամբաներուն:

Ինկաւ ինքնամոռացութեան մէջ: Զկրցաւ հրաժարիլ անձնահալած փնտռութէն: Եղաւ քնաչըջիկ հին գիշերներու: Զհասաւ: Պատմեց իրեն հին օրեր: Իրականութեան մէջ ուղեց ապրեցնել այդ վայրկեանը: Հետապնդեց: սպառնաց: Զարացաւ: Քարկոծեց իր հեղնանքը: Անձնասպան եղաւ իր մէջ զսպուող Գեղամը: Հիւանդկախ հակումներու ինկաւ: Ինկաւ ամբոխի ալլասերումին: Զարնուեցաւ պատերուն: Ինկաւ անթափանց գիշերներու: Զառիթափերու: Գահալիթեցաւ: Ինկաւ պոռնկութեան: Ինկած էր մութ ճամբաներուն: Փճացաւ իր անձը: Սպառեցաւ: Դարձաւ չորցած տերեւ:

Գեղամի մէջ, Գեղամի էր մեռնողը:

*

Սահմանեց իր «անվերադարձ»ը: Անոր մէջ ինկաւ փիլիսոփայ Գեղամը: Փիլիսոփայ...: Անոր մէջ ինկաւ խորհող Գեղամը...: Գեղամներու այս խառնակութիւնը ճիշդ էր եւ իրական: Դարձաւ իրերահալած եւ անձնահալած անհատականութիւն: Իր մէջ, խորհողը եղաւ իշխան մեծ: Եղաւ հանճարեղ իմաստասէր: — Իմաստը: Անվերադարձը մնաց անդարձ: Գեղամ չափեց անո՛ր ալ իմաստը, ու խելագարեցաւ: Օրեր շինեց, շինեց վայրկեաններ, որոնք նման էին հիններուն: Անոնց մէջ ապրեցաւ: Անոնց մէջ ճարակեցա՛ւ, սղոթեցաւ...: Իջաւ գիշերներու: Ստուերը աղտոտեւ էր: Անցան իր քովէն: Անդարձ: Զտեսան գինքը:

Ու ինք չատ լաւ չափեց վերադարձն ու անվերադարձը:

Մէկուն մէջ գտաւ պոռնիկ, մարող մի ճըրագ: Միւսին մէջ իր կեանքը, որ հեռացա՛ւ, տաճարացա՛ւ...: Մէկուն մէջ իր ծայրը մնաց անարձագանգ, խոնաւ, դաւաճան: Միւսին մէջ եղաւ դալարումի սրտիւք: Սրտիաց: Զգաց մահ, զգաց ճակատագիր: Զգաց խելագար ցանկութիւններ: Զգաց ծարաւ, զգաց թոյն: Զգաց սնանկութիւն երազի նուագարաններու: Մնանկացաւ ի յաւիտենից:

Պարսպուած էր հոգին:

Այս պարտապնդեան մէջ տարածուեցա՛ւ, տարածուեցա՛ւ իր իշխանութիւնը: Գեղամը՝ այդ պարտապնդեան մէջ եղաւ ժառանգազուրկ: Անվերադարձ յիշողութիւն մը: Փակ սենեակ, փակուած հոգի:

Գեղամ կորսուեւր էր Գեղամին մէջ:

«Աշխարհ իր իմաստին կը վաղէր»:

Գեղամը՝ ի՛ր իմաստին:

*

Կ'ըսէր.

— «Ու հիմա զրկուած մըն եմ: Ահա գիշեր կ'ըլլայ ու կը մահանամ: Ահա կը մարի ճրագը: Ու լուծիւն: Կախարդ ձեռքեր կան: Կը խեղդեն անոնք: Կը տեսնեմ տեսիլ գունաւոր: Անիմանալի, անըմբռնելի...: Պատկերներ կան: Անոնց մէջ յուզումը խողովակներէ կը վաղէ: Իմ մէջ բազմաթիւ են անոնք, բայց աղբիւրը ցամքեր է: Յուզում չկայ: Թշուառակա՛ն...: Զրկուած եմ. ժառանգազուրկ մը: (— Ողորմեցէ՛ք, ողորմեցէ՛ք): Ահա զայրոյթը, որ զիս կը տանի դարձեալ հին արեւներու: Ծառազայթ մը չունի՛մ հիմա: Ու հիմա հաւասար եմ անիմաստ զառանցանքի: Հեղնա՞նք: Հըպարտութի՞ւն...: Խլո՛ւրդ, ո՞վ եմ ես: Ո՞վ է այս ողորմելին: Զարնուի՛մ, զարնուի՛մ պատերուն: Թող բնակիմ ալլասերած մենաստանի մէջ: Թող ըսեն թէ ընկեցիկ մըն եմ որ փորձեց թաղաւորութիւն:

Ու հիմա՛...: Ու հիմա կ'ուզեմ որ հանե՛ն դեւը՝ որ կը մեծնայ հոգիիս մէջ: Դե՛ւը...: Ու հիմա կ'ուզեմ որ մահանայ ան...: Յիշատակ մը, ճառագայթի չափ սուր, ու երանութեան չափ մեղմ, կը սպաննէ զիս...:

Այդ դո՞ւն ես, հրէ՛շ, սիրո՛ւն սատանայ:
Տեսնե՛մ, տեսնե՛մ դաժանութիւնդ: Թող քու
թագաւորութիւնդ դայ...: Եղի՛ր մեծ, եղի՛ր
իշխանուհի բոնակալ: Կապանքէ՛! հոգիս, ու
թող մահանամ զգուանքի երջանկութեանդ
մէջ: Ու այս՝ Գեղամն է: Նման Լիբանանի
գիշերներուն... պարտէզ, ծաղկեալ անուշա-
հոտ բուրումներով: Եկո՛ւր, եկո՛ւր... Չա-
րութեամբդ կանգնեցո՛ւր հոգիս: Սորվեցուր
բառերը հեզանքի սաստկութիւններով: Ու
ձգէ՛, ու ձգէ՛՛ որ ազտութիւն ու սրբացնեմ քեզ
դայրոյթի շնորհքով մէջ: Նիրվանա՛, պար-
տէզ երազանքի ու թափառահալած հոգիներու:
Մաղկեցո՛ւր ծաղիկներդ որ թունաւորում ա-
նուշահամ բուրումներով:»

Իմաստը մօտ էր վախճանին:

Եղաւ գիշեր: Ու իջան գիշերներ:

Գիշերը մի՛շտ լուռ էր ու դադարնապահ:

Այդ միա՛յն Գեղամը զգաց:

*

Անվերադարձ ու անդարձ:

Գեղամ փնտռեց իր երջանիկ ժամերը:
Զգտա՛ւ: Եղաւ ծառայ: Ու պիտի ըլլար խաղա-
լիկ: Զվերադարձա՛ւ երազը:

Ինկաւ մութ ճամբաներուն:

Ինկաւ ստուերներու մէջ, ու կորսուեցաւ
ուրուականներու մէջ:

Ուրուական մըն էր:

Գիշերը վախճաւ իրմէ:

Թափառական, ստուերահալած:

Կեցաւ անկիւն մը, ու գիտեց լոյսը որ կը
հեռանար ու կը պղտիկնար:

Տեսաւ զայն, երբ կը փախչէր անձանթ
ճամբաներէն: Շրթունքը նահանջ մը գծեց,
հեկեկաց ու լացաւ...:

Գեղամ հասած էր իր իմաստին:

Երբեմն նստէ պատուհանին տակ: Դիտէ
ստուերը որ կ'անցնի քսուելով երգիքներուն,
տարբերուն: Տարածուելով տարտամ մայրամու-
տին մէջ, լայննալով տարտամ հոգիներուն վը-
րայ:

Դիտէ յողնած մը որ գլխահակ կը մեռնի,
բայց չի՛ զգար: Անիկա այնքա՛ն ծանր է, որ
կը թափառի ու կը դանդաղի ճամբաներուն
վրայ...:

1934

Մ. ԹԵՕԼԵՕԼԵԱՆ

(վերջ)